

О. М. ДАНЧЕНКО

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ БЕЗРОБІТНОЇ МОЛОДІ У НІМЕЧЧИНІ (50-І РОКИ ХХ СТ. – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)

Досліджено розвиток соціальної політики, в Німеччині, становлення законодавчої бази підтримки безробітних, у тому числі молоді. Проаналізовано розвиток, соціальної педагогіки та соціально-педагогічної підтримки безробітної молоді в цій країні у зазначений період. Висвітлено сучасні заходи соціально-педагогічної підтримки безробітної німецької молоді. Виокремлено етапи процесу оформлення концепції соціальної політики, її системи соціального захисту та особливості соціально-педагогічної підтримки безробітної молоді в Німеччині.

Ключові слова: соціальна політика, соціальна педагогіка, соціальний захист, безробітна молодь, соціально-педагогічна підтримка.

Е. Н. ДАНЧЕНКО

СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ БЕЗРАБОТНОЙ МОЛОДЕЖИ В ГЕРМАНИИ (50-Е ГОДЫ ХХ В. – НАЧАЛО XIX В.)

Исследовано развитие социальной политики в Германии, становления законодательной базы поддержки безработных, в том числе молодежи. Проанализировано развитие социальной педагогики и социально-педагогической поддержки безработной молодежи в этой стране в указанный период. Раскрыты современные меры социально-педагогической поддержки безработной германской молодежи. Выделены этапы оформления концепции социальной политики, системы ее социальной защиты и рассмотрены особенности социально-педагогической поддержки безработной молодежи в Германии.

Ключевые слова: социальная политика, социальная педагогика; социальная защита; безработная молодежь, социально-педагогическая поддержка.

O. M. DANCHENKO

THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF SOCIAL AND EDUCATIONAL SUPPORT FOR UNEMPLOYED YOUNG PEOPLE IN GERMANY (END OF THE 20TH - BEGINNING OF THE 21ST CENTURIES)

The development of social policy (in Germany, establishment of legal framework supporting the unemployed, including young people are investigated).The development of economic, social, social and educational support to youth the unemployed in Germany during the analyzed period is viewed; the current measures of social and educational support for unemployed young people in Germany is outlined.Main stages of the process of designing the concept of social policy its, social protection systems and features of social and educational support to unemployed young people in Germany.

Key words: social policy, social pedagogy, social protection, youth unemployment, social and educational support, Germany.

Знання історії виникнення та становлення системи соціально-педагогічної підтримки безробітної молоді у Німеччині важливе насамперед для того, щоб осмислити сучасне становище цієї сфери, об'єктивно прогнозувати основні тенденції розвитку країни у найближчому майбутньому. З цією метою необхідно вивчити, як виникла соціально-

педагогічна підтримка безробітної молоді у Німеччині, які основні етапи вона пройшла у своєму становленні, які причини стримували, а які стимулювали її розвиток.

Питання становлення і розвитку моделі соціального захисту, соціальної політики та соціальної роботи у Німеччині є предметом досліджень О. Іванової, П. Спікера, Г. Тренса, Т. Семигіної, С. Юрія, М. Шавариної, А. Кудряченка. Напрямки професійної соціально-педагогічної діяльності та становлення соціально-педагогічної освіти розглянуто в працях Ю. Пришляк. Системи соціального страхування у Німеччині проаналізовані Г. Григораш, Т. Григораш, В. Олійником, І. Субачовим.

Основні парадигми соціальної держави сучасної Німеччини, структура та побудова організацій у роботі з молоддю в країні досліджено у працях А. Кудряченка, У. Д. фон Бройхт-Опперт, Ю. Грійс. Типологія молодіжних організацій, методологічні основи та підходи цих організацій щодо роботи з молоддю, соціологічні особливості політико-правового регулювання життєдіяльності та соціалізації молоді, досвід розробки і здійснення молодіжної політики у зарубіжних країнах, зокрема у Німеччині, висвітлено М. Головатим. Окремі питання історичного розвитку німецьких земель до 1945 р. розглянуто С. Бобилевою [1, с. 265–497]; в Н. Черкашина розглянула загальні тенденції та особливості світового економічного розвитку, зокрема німецького, з давніх часів до сьогодення [2, с. 64–186].

Розуміння сучасних напрямків роботи соціально-педагогічної підтримки безробітної молоді у Німеччині через історичну призму, а також відсутність ґрунтовних досліджень виникнення та становлення соціально-педагогічної підтримки безробітної молоді у цій країні зумовили актуальність обраної нами теми статті.

Мета статті – проаналізувати процес становлення та розвитку соціально-педагогічної підтримки безробітної молоді Німеччини у період від 50-х років ХХ ст. до сьогодення.

Після ліквідації фашистського режиму в травні 1945 р. в Німеччині розпочалося відродження демократичних норм життя і поступово розвивалася соціальна сфера. У перші повоєнні роки пріоритет надавався пенсійному страхуванню і страхуванню в разі хвороби інвалідів війни, сиріт, осіб, які переслідувалися фашизмом, біженців [3, с. 337]. У цих складних умовах за активного сприяння США проводилися реформи, що призвели до «німецького економічного дива», сформували соціальну ринкову економіку і перетворили Німеччину в могутню державу.

Організатором економічних перетворень був Л. Ерхард. У 1948 р. під його керівництвом була проведена грошова реформа. Таким чином, практично усі громадяни країни перебували у рівних стартових умовах [4, с. 353].

1 травня 1952 р. вступив у дію закон «Про створення Федерального відомства працевлаштування та забезпечення безробітних», що започаткувало створення єдиної організації зайнятості у ФРН. Посилена увага з боку держави до питань профконсультування виявилася у змінах і доповненнях до закону «Про працевлаштування та забезпечення безробітних» від 3 квітня 1957 р., в якому профконсультування вважалось рівноправним фаховим завданням, як і працевлаштування і забезпечення безробітних.

Профконсультування розглядалося, спочатку як надання порад та консультацій з питань професійного вибору і було визначено монопольним правом Федерального відомства праці. З метою підготовки та полегшення проведення професійного консультування йому передували загальні заходи з професійного інформування. Федеральне відомство праці могло самостійно обирати форми проведення цих заходів: шкільні конференції, батьківські вечори, читання доповідей, видання брошур і настінних календарів, перегляд діафільмів і фільмів, прослуховування платівок і радіопередач, відвідування виставок та екскурсій.

У 50-і роки ХХ ст. для підлітків було розроблено велику кількість інформаційних матеріалів про існуючі професії, видано професієзнавчі матеріали для профконсультантів, батьків, учителів. З 1955 р. в усі народні та середні школи безкоштовно передавалися разом з журналами і брошурами настінні календарі «Професії в малюнках». У кінці цього десятиліття були створені документальні фільми, в яких розглядалися загальні питання вибору професії та певні професії з різних галузей (будівництва, металообробки, медицини тощо), а також створені серії професієзнавчих діафільмів. Профконсультанти демонстрували їх на професієзнавчих

заходах, зокрема у школах. Крім того, ці фільми транслювалися на телебаченні. Початок роботи пересувних виставок ознаменував новий етап розвитку профконсультування [5, с. 92].

На початку 60-х років ХХ ст. внаслідок бурхливого економічного розвитку у Німеччині було досягнуто повної зайнятості населення. Однак надалі темпи економічного зростання падали, а в 1966–1967 рр. вибухнула перша післявоєнна криза. У зв'язку з цим було прийнято Закон «Про підтримку стабільності й економічного зростання», що відомий як стабілізаційний закон.

З середини 60-х років відбувалися зміни у соціальній сфері, було вироблено єдиний підхід до роботи з колективами клієнтів залежно від ступеня соціального ураження. Сенс єдиного підходу полягав у тому, що у колективи осіб, які потребували психологічної підтримки, підбирали людей з однаковими або близькими соціально-психологічними проблемами. Взаємодіючи у колективі, ці особи могли усвідомити себе особистостями і згодом самостійно вирішувати свої проблеми [3, с. 337–338].

В кінці 60-х років Німеччина посіла друге місце в світі після США за рівнем промислового виробництва. Економісти світу змушені були визнати, що відбулося «німецьке економічне диво». Досвід цієї країни передбачає суворе дотримання умов формування національного ринкового господарства. Однією із вразливих верств населення у кожній країні вважається безробітна молодь. Відповідно до потреб того періоду було видано закон «Про підтримку у працевлаштуванні» (1969 р.), головним змістом якого стала випереджувальна, підтримувальна, цілеспрямована політика на ринку праці.

Причинами подальшого безробіття у ФРН було те, що у 1973 і 1981 роках відбулося підняття цін на нафту що зумовлено загалом зростання цін. У 1971–1973 р. труднощі посилювалися кризою золото-доларового стандарту. Німеччина як і інші країни Заходу, зіткнулася з явищем стагфляції: високі темпи зростання цін при спаді виробництва і скороченні зайнятості, чого раніше не спостерігалося [2, с. 143–144].

На виклик часу, який вимагав більшої превенції, профконсультаційні кабінети були створені на великих підприємствах, що тісно співпрацювали зі школами та профконсультаційними центрами і підтримували відділи політехніки підприємства у проведенні профорієнтаційних заходів. В цей час з'явилася посада учителя з профконсультування у старших класах шкіл, завдання якого полягало допомагати директору у справах профконсультування і підтримувати зв'язок з підприємствами та відповідними профконсультаційними центрами.

Зміни у економіці 70-х років призвели до переосмислення ролі держави у сфері соціальної підтримки вразливих верств населення, насамперед безробітних. Відбувалися дискусії про користь системних підходів у соціальній роботі, були відпрацьовані основні моделі і вироблені принципи сучасного її розвитку на загальнонімецькому рівні [6, с. 367].

Соціальна робота і соціальна педагогіка утверджувались як самостійні сфери. Соціальну роботу стали пов'язувати з допомогою, доглядом і турботою стосовно до клієнта. Соціальний працівник концентрується на соціальних проблемах клієнтів, шляхах і засобах, які допоможуть йому вирішити буденні питання особистості. Він займається конкретним соціальним питанням підопічного, шукає шляхи його вирішення. Соціальна ж педагогіка розглядає переважно питання безпосереднього виховання і становлення клієнтів. Так, наприклад, соціальний педагог має за мету, щоб його клієнти — діти — були виховані у дусі кращих традицій європейської культури, його клієнти юнацького віку могли здобути європейську освіту, психічно хворі люди могли б отримати все те, що дозволило б їм включитися у звичне життя суспільства [3, с. 337–338].

У 1980–1982 рр. економіка ФРН пережила третю, за післявоєнну історію країни циклічну кризу перевиробництва. Особливість діяльності уряду на чолі з Г.Колем полягала в «пом'якшеному» варіанті консервативної політики при стратегічній лінії, спрямованій на забезпечення прибутку великого капіталу.

Різкий спад динаміки економічного зростання припав на початок 90-х років ХХ ст. Основними причинами цього були: несприятлива кон'юнктура на світовому ринку збуту, погіршення конкурентоспроможності національних товарів, глобальний спад світової економіки. Їх доповнило об'єднання Німеччини 3 жовтня 1990 р. У п'яти нових землях країни почалися ринкові перебудови, які потребували величезних капіталовкладень, що призвело до бюджетного дефіциту, збільшення державного боргу.

Об'єднання НДР і ФРН вплинуло на кількість учасників Спілки державного і приватного піклування. Вона значно зросла, до її складу ввійшли представники загальнодержавного рівня, федеральних земель, вільних міст і округів та численні громадські організації. В роботі Спілки взяли участь навчальні заклади, дослідницькі інститути, установи практичної соціальної роботи.

Згідно зі статутом Спілки її метою було втілення ідей соціальної роботи, особливо там, де йшла мова про державну, громадську і приватну соціальну підтримку, допомогу молоді й охорону здоров'я. Її основні завдання: висунення ініціатив у галузі соціальної політики; вироблення практичних рекомендацій щодо здійснення державної, громадської, приватної соціальної роботи; експертна діяльність у галузі соціального права; створення інформаційного банку для фахівців; підвищення кваліфікації провідних кадрів і співробітників у соціальній сфері; підтримка значущих для соціальної роботи наук; вивчення досвіду й оцінка розвитку соціальної роботи в інших країнах; розвиток міжнародної співпраці і обміну досвідом; видання праць та інших публікацій з питань соціальної сфери [3, с. 338].

У 1997 р. з прийняттям оновленого закону «Про підтримку у працевлаштуванні» розпочався новий етап розвитку служби профконсультування, який увійшов до Соціального кодексу III.

Німеччина нині є однією з провідних європейських соціально орієнтованих держав. Незважаючи на те, що вона має давню традицію соціального страхування і виражений характер «субсидіарності» (участь державного, недержавного та неформального секторів соціального захисту) і застосовується принцип «солідарності» («менша» структурна одиниця може звернутися до «більшої» за підтримкою у виконанні своїх функцій, не втрачаючи контролю над своєю діяльністю), у цій країні виникли певні проблеми [7, с. 36]. Серед них:

- труднощі соціально-політичного вирівнювання нових і старих федеральних земель;
- погіршення соціального становлення громадян, свідченням того є зростання безробіття, несприятливі тенденції демографічного розвитку, скорочення дотацій на житло, висока квартплата, відсутність необхідних місць у соціальних установах для тимчасового перебування дітей;
- збільшення кількості мігрантів, внаслідок чого держава витрачає значні кошти на соціальну допомогу та адаптацію їх у новому соціально-економічному просторі.

Для подолання молодіжного безробіття, яке зростає, держава проводить різні заходи активної політики на ринку праці. В 1998 р. уряд Німеччини затвердив програму невідкладних заходів, спрямовану на зменшення безробіття серед молоді [5, с. 101]. З 1999 р. група науковців Федерального інституту професійної освіти (Bundesinstitut für Berufsbildung) розробила певні положення, які сприяли реалізації цієї програми. Зменшення безробіття серед молоді вбачалося досягти, зокрема, шляхом створення достатньої кількості місць навчання, особливо в нових землях, а також місць навчання для молоді з відхиленнями у розвитку та розробки заходів щодо зміцнення дуальної системи професійного навчання.

До кінця 1999 р. у країні було розроблено 268 проектів, завдяки яким створено 9 тис. додаткових місць професійного навчання на підприємствах. У заходах з продовження програми стимулюється створення надалі позапідприємницьких місць професійного навчання. У 2001 р. вступив у дію оновлений закон «Про сприяння освіти», який значно розширив можливості отримання державної допомоги тим, хто навчається [8, с. 7–8].

Оскільки професійно-технічна освіта має важливе значення для майбутнього життя працівника, дуже важливо, щоб у рамках дуальної системи професійно-технічного навчання було забезпечено достатню кількість робочих місць для проходження виробничого навчання чи практики. Однак лише третина підприємств сприяє проходженню практики на виробництві.

Кількість нових укладених договорів про професійно-технічне навчання у 2002 р. скоротилась порівняно з попереднім роком приблизно на 42 тис. і склала майже 572 тис. Станом на 30 вересня 2002 р. в країні було 23 383 особи, які бажали пройти професійно-технічну підготовку на виробництві, але не мали робочого місця. Однак до кінця цього року вдалося майже зрівняти попит і пропозицію у цій сфері. Федеральний уряд ставить перед собою мету збільшити кількість підприємств, які проводять професійно-технічну підготовку, та зупинити процес скорочення робочих місць для проходження практики на виробництві.

Задля збільшення кількості робочих місць для проходження виробничого навчання або практики на виробництві підприємства і представники вільних професій з річним доходом до 500 млн. євро за кожну додатково взяту на навчання особу отримують пільгові кредити на 100 тис. євро. Крім цього, скасовується дія положення на 5 років про необхідність проходити спеціальний курс навчання та скласти іспит на наявність професійних знань і педагогічних умінь у працівників підприємств, які організують професійно-технічне навчання [9, с. 264].

Федеральний уряд у 2003 р. у зв'язку з особливо складною ситуацією в нових землях знову профінансував у цій частині Німеччини майже 14 тис. робочих місць для проходження виробничого навчання або практики на підприємствах. У результаті спеціальної «наступальної кампанії» вдалося вибороти додаткові місця на виробництві. Таким способом підприємства і профспілки підтримують термінову програму зі скорочення безробіття серед молоді в рамках якої до початку 2003 р. допомогу отримали 514 тис. молодих осіб. У 2002–2003 рр. на дотації до зарплат і заходи з підвищення кваліфікації щороку виділялось понад 1 млрд. євро.

Вимоги сучасного роботодавця є такими, що претендент на роботу не може обмежитися лише знаннями та навичками, здобутими у процесі навчання. Різні організації займаються питаннями підвищення кваліфікації. Більше половини всіх заходів у сфері підвищення професійної кваліфікації організовується і фінансується підприємствами. Крім цього, існує велика кількість пропозицій щодо підвищення професійної кваліфікації у міжзаводських та позазаводських установах. Торгово-промислові палати, а також спілки і навчальні центри пропонують можливості для підвищення професійної кваліфікації і приймають екзамени, після яких видаються відповідні свідоцтва.

У січні 2002 р. набрав чинності новий федеральний закон «Про сприяння у підвищенні кваліфікації». Для спеціалістів, які бажають удосконалити свої знання і навички, дійсними є ті положення, що і для студентів, котрим надається підтримка відповідно до федерального закону «Про сприяння освіті» [9, с. 264–266].

У серії реформ Гарц I–IV були зміни, спрямовані на реконструкцію та реформування центрів зайнятості, назву яких було змінено з Федерального відомства праці на Федеральне агентство праці (початок дії з 1 січня 2004 р.). Завдання реформи – принести нові можливості працездатним громадянам завдяки мінімізації бюрократизації та посиленню посередництва робочих місць [11, с. 4–5].

Відповідно з розвитком суспільства та економіки за останні роки активізувалась соціально-педагогічна діяльність, спрямована на підтримку вразливих категорій населення, зокрема молоді.

Орієнтація соціальної роботи та соціальної педагогіки, традиційно еkleктичних за своєю суттю, почала набирати міждисциплінарного характеру, оскільки у соціально-педагогічній роботі стало необхідним використання результатів таких соціальних наук, як політико-економічні основи теорії держави і соціальної політики, теорії соціалізації, інтеракціоналізму тощо.

У розумінні німецьких дослідників проблем соціалізації особистості соціальна педагогіка і соціальна робота – це форми професійних дій, які визначаються принципами індивідуалізації і змін. Німецькі фахівці вважають, що цілі, ціннісні орієнтації, завдання та методики як соціальної педагогіки, так і для соціальної роботи повинні бути спільними. Але оскільки практична діяльність має свою специфіку, то для професійної кваліфікації соціальних працівників та соціальних педагогів властиві певні акценти. У сфері соціальної роботи вони насамперед пов'язані з вирішенням конфліктних ситуацій, вирівнюванням соціального дефіциту, посередницькою місією в умовах надання професійної допомоги. Однак це не є перепорою для спільної діяльності соціальних працівників і соціальних педагогів у вирішенні завдань соціалізації різновікових груп населення країни [10, с. 260–265].

Здійснений історичний аналіз процесу оформлення концепції соціальної політики в Німеччині, її системи соціального захисту та особливості соціально-педагогічної підтримки безробітної молоді дав можливість визначення наступні складові її розвитку у період з 50-х років ХХ ст. до сьогодення:

- привернення уваги держави до проблем безробіття, вироблення цілісної системи заходів щодо надання гарантій соціально-правового захисту працівників;

- зародження цілісної та професійної системи профорієнтації та профконсультування;
- реалізація програм соціально-педагогічної діяльності щодо попередження безробіття молоді;
- цілеспрямована політика держави щодо попередження безробіття як складова системи освіти;
- попередження безробіття у молодіжному середовищі та соціально-педагогічна підтримка безробітної молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобилєва С. Й. Історія Німеччини з давніх часів до 1945 року / С. Й. Бобилєва; за ред. Н. Є. Бойцун. – Донецьк: РВВ ДНУ, 2003. – 528 с.
2. Черкашина Н. К. Економічна історія: навч. посібник / Н. Черкашина. – К.: ЦУЛ, 2002. – 193 с.
3. Чайковський М. Є. Розвиток соціальної роботи Німеччини кінця ХІХ ст. – ХХ ст. та сьогодні / М. Є. Чайковський, О. М. Данченко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – Вип. 22. / – Вінниця: ПП «Едель-вейс і К», 2008. – 368 с.
4. Юхименко П. І. Економічна історія: підручник / П. І. Юхименко, П. М. Леоненко – К.: Знання-Прес, 2008. – 567 с.
5. Удовиченко Н. К. Підготовка професійних консультантів служби зайнятості у вищих навчальних закладах Німеччини: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н. К. Удовиченко. – Ніжин, 2008. – 300 с.
6. Основы социальной работы: учебник / отв. ред. П.Д. Павленок. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: ИНФРА; М., 2002. – 395 с.
7. Циткилов П. Я. История социальной работы: учеб. пособие для студентов вузов / П. Циткилов. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2006. – 448 с.
8. Абашкіна Н. В. Педагогічні та психологічні основи діяльності служб професійної орієнтації у Німеччині / Н. В. Абашкіна. – Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2006. – 91 с.
9. Факти про Німеччину / пер.з нім. Н. Саповської. – Львів: Кальварія, 2005. – 484 с.
10. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка: навч. посібник / С. Пальчевський. – К.: Кондор, 2005. – 560 с.
11. Knäbe S. Die Hartz IV-Bestimmungen – Reformversuche für den Sozialstaat / Knäbe S. Unterrichtsentwurf: Dokument Nr. V53577 aus dem GRIN Verlagsprogramm, GRIN – Verlag für akademische Texte, Auflage, 2006. – S. 22